

Naar aanleiding van Van den Reeck: de Vlaamse Beweging als adolescenten- beweging – een hypothese ^(°)

JAN ART | RUG

“La question des rapports entre la sociologie et la psychanalyse et, plus précisément, la question de l’investissement dans les institutions: comment les dispositions (en tant que potentialités) se révèlent en relation avec certaines institutions ou mieux certains champs (en tant qu’espaces des possibles); comment les agents exploitent les institutions pour assouvir leurs pulsions [...] et comment les institutions, inversement, mettent les pulsions des agents au service de leurs fins. Les différents agents investissent, en fonction de leur histoire propre, donc de leurs dispositions, les significations proposées par l’institution, parmi lesquelles ils en privilégient certaines. De son côté, l’institution ou, mieux, le champ offre un espace de possibilités préconstituées; il régule les dispositions, c’est-à-dire qu’il les contraint et les censure en même temps qu’il leur ouvre des voies”.
P. BOURDIEU, in: J. MAITRE, *L’autobiographie d’un paranoïaque: l’Abbé Berry (1878-1947)*, Paris, 1994, pp.V-VI.

Vraagstelling

Ik zou van dit colloquium naar aanleiding van Van den Reeck en zijn tijd willen gebruik maken om de aandacht te vestigen op het jeugdige karakter van de Vlaamse Beweging van toen. Van den Reeck was immers amper negentien jaar toen hij overleed, een adolescent dus. Uitgaande van die vaststelling ben ik me gaan afvragen of de Vlaamse Beweging uit de periode die ons bezighoudt niet als een adolescentenbeweging kan beschreven worden, en in hoeverre die benadering ons kan helpen de geschiedenis van de Vlaamse Beweging tot en met de Tweede Wereldoorlog beter te begrijpen.

De jeugd, dit wil zeggen collegeleerlingen, studenten en seminaristen, kortom: adolescenten, is prominent aanwezig in de Vlaamse Beweging, niet alleen onder het voetvolk, maar ook bij de woordvoerders en de opinievormers. Het is zo goed als onmogelijk dit overwicht in cijfers uit te drukken, maar ik denk niet dat ik de historische werkelijkheid geweld aandoe door te stellen dat de Vlaamse Beweging meer dan andere bewegingen van voor en lang na de Eerste Wereldoorlog, vooral

(°) Met dank aan Bruno De Wever en Gita Deneckere voor hun waardevolle opmerkingen.

bij jonge mensen tussen de vijftien en vijfentwintig jaar weerklank vond.¹ Louis Vos zet volgend citaat uit een brief van aalmoezenier Paul Vandermeulen aan seminarist Meekers, d.d. 20 mei 1919, op de titelpagina van zijn studie over het AKVS: “*De studentenbeweging blijft de hoofdfactor in onze Vlaamse Beweging, omdat uit haar, als uit een immer opborrelende bron, de overtuigde onbaatzuchtige voorvechters voortkomen die aan het Vlaamse kamp de ononderbroken voortzetting en de eindzege moeten bezorgen.*”² Eenmaal dit gegeven voor waar aangenomen kan men zich afvragen of dit kenmerk, de jeugdigheid van de leden van de beweging, niet evenzeer of zelfs meer dan hun sociale of politieke achtergrond heeft doorgewogen op de politieke stijl, het programma en de besluitvorming van een bepaalde groep Vlaamsgezinden. Of, scherper en in thesevorm uitgedrukt: de beweging waarin Van den Reeck militeerde kan ook als een adolescentenbeweging beschreven worden, in die zin dat de voornaamste programmapunten van de maximalistische beweging van aard waren om vooral aan de meestal onbewuste verlangens van adolescenten of volwassenen met een adolescentiële persoonlijkheidsstructuur tegemoet te komen. Het gegeven dat het flamingantisme aanvankelijk hoofdzakelijk door leraren, professoren, leerlingen en studenten werd gedragen, ondersteunt dit standpunt. Dat oorspronkelijke programmaverklaringen en stijl een erg jeugdige stempel droegen had voor gevolg dat weer vooral jongeren zich door de beweging aangetrokken voelden en dezen het jeugdige karakter van de beweging in leven hielden of zelfs versterkten. De vraag wordt dan of die elkaar bevestigende wisselwerking tussen programma en militanten geen duivelscirclen is geworden. Heeft de maximalistische Vlaamse Beweging tijdens het Interbellum haar adolescentiecrisis ooit weten op te lossen om zo tot een volwassen politieke beweging uit te groeien? Of is de generatie van Van den Reeck in 1940 nog steeds aan het kampen met een identiteitsprobleem, nu niet langer als jonge militant, maar als leider van veertig jaar en ouder? Er bestaan verschillende manieren om op deze vragen te antwoorden. Ik zou vandaag enkel de aandacht willen vestigen, en dat meer op een intuïtieve dan op een wetenschappelijke wijze, op enkele kenmerken van de maximalistische tussenoorlogse Vlaamse Beweging die volgens mij het sterk adolescentiële karakter ervan aantonen en meteen de sterkte en zwakte van dat flamingantisme van toen (en later?) helpen begrijpen. De sterkte, zoals het jonge, dynamische, soms zelfs avantgardistische karakter van de beweging, waar-

1. Te noteren valt alleszins dat tussen 1846 en 1947 het proportionele gewicht van de leeftijdsgroep 15- tot 25-jarigen binnen de Belgische samenleving nooit zo groot is geweest als in 1920: toen was bijna één op vijf Belgen adolescent (19,10%, cf. *Algemene Volks-, Nijverheids- en Handelstelling op 31 december 1947, deel V, Indeling van de bevolking naar de leeftijd*, Brussel, 1951, p. 11, tabel 2).

2. L. Vos, *Bloei en ondergang van het AKVS. Geschiedenis van de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging 1914-1935*, Leuven, 1982, dl.1, p.[1], dl.2, p.[1].

door Karel Van Isacker van een ‘generatie van idealisten, wellicht de schoonste uit onze geschiedenis’ heeft kunnen spreken³; de zwakte, zoals de moeilijke aanpassing aan de Realpolitik met al wat deze aan compromissen en slechts gedeeltelijke overwinningen veronderstelt, en de neiging tot ‘totale oplossingen’ waarbij letterlijk ‘alles voor Vlaanderen’ moest wijken.

Vindt dit standpunt bevestiging in wat we weten over de geschiedenis van de Vlaamse Beweging of laat het ons toe bepaalde eigenschappen ervan beter te begrijpen? Kan het helpen een antwoord te formuleren op de vraag die collega De Wever als leitmotiv voor dit colloquium aangaf, namelijk: “*bevat het flamingantisme van kort na WO I elementen die zijn latere autoritaire, antidemocratische wending helpen verklaren?*” En, vooraleer dit te toetsen: wat wordt er eigenlijk met die ‘meestal onbewuste verlangens’ van adolescenten bedoeld?

Eriksons omschrijving ⁴

Volgens Erik Erikson worden de verschillende menselijke levensfazen elk door een eigen uitdaging gekenmerkt. In de adolescentiefase staat de uitbouw van een eigen identiteit centraal, de vestiging van een individuele kern die de jongvolwassene moet toelaten zijn plaats in de maatschappij in te nemen en zijn eigen levensstijl te ontwikkelen. Het is de periode waarbij men in zijn sociale omgeving op zoek gaat naar adequate identificatiemodellen, met sociale rollen gaat experimenteren en ernstig wil genomen worden in dit zoeken naar zelfstandigheid. Het is ook een crisismoment omdat uit verschillende mogelijkheden slechts één kan gerealiseerd worden en die verscheurende keuze kan aanleiding geven tot intens emotionele belevingen en zelfs onevenwichten. Conflicten met als betuttelend gevoelde ouderen zijn niet uit de lucht.

De tijdsomstandigheden waarbinnen men zijn adolescentie en identiteitscrisis beleeft kunnen volgens Erikson de afwikkeling ervan – de totstandgekomen identiteit – in hoge mate bepalen. Wanneer de hele maatschappij als het ware in een identiteitscrisis verkeert, doordat bijvoorbeeld etnische banden verloren gaan of bedreigd worden, of opvoedingsidealen en levensbeschouwelijke formulering

3. K. VAN ISACKER, *Mijn land in de kering 1830-1980. Deel 2: De enge ruimte, 1914-1980*, Antwerpen-Amsterdam, 1982, p. 85.

4. Cf. E. ERIKSON, *Levensgang en historisch moment*, Antwerpen, 1977 (Aula 610); *Het kind en de samenleving*, Antwerpen, 1970 (Aula 181) en *Adolescence et crise. La quête de l'identité*, Parijs, 1972 (Champs Flammarion 60). Over het belang van Erikson voor de geschiedschrijving zie D. CAPPS e.a. ed., *Encounter with Erikson. Historical Interpretation and Religious Biography*, Santa Barbara, 1977 (American Academy of Religion – Joint Series on Formative Contemporary Thinkers 2).

gen die lange tijd gefunctioneerd hebben als basis voor het gemeenschappelijk beleven en handelen niet meer blijken te voldoen, wordt de verwarring bij de jongeren erg vergroot.

Rolverwarring is het tegendeel van identiteitsbesef. Het betekent dat men moeite heeft de verschillende rollen te dragen die het leven met zich meebrengt en onvoldoende onderscheid kan maken tussen de formele vereisten van een rol en de persoonlijke verbondenheid daarmee. Men gaat zich krampachtig aan het vervullen van een taak vasthechten om als 'iemand' erkend te worden. De zoektocht naar zekerheden, tekens van erkenning, voorbeeldfiguren kan dan eindeloos worden of uitmonden in de totstandkoming van een 'synthetische identiteit'. *“Zo iemand kleedt en gedraagt zich met het uiterlijk dat hoort bij de identiteit van een persoon of groep die als sterk, succesvol, onwrikbaar wordt ervaren. Hierbij gaat het steeds om rigoureuze en haast karikaturale uitingen van betrokkenheid. Zo kan men plots zeer religieus, zeer militant politiek of aggressiefmaatschappijhervormend worden; men legt met alle middelen getuigenis af, draagt kentekens en symbolen, bekampt fanatiek niet-passende meningen en oplossingen, verwerpt ook in eigen gedrag waarden en gedragingen uit het verleden die niet overeenstemmen met de zuiverheid van de leer [...]. Door dit alles beleeft men zichzelf als karaktervast en consequent en vindt men geborgenheid in de kleine kring van getrouwen. Het eigen gedrag roept bij 'anderen' negatieve en agressieve reacties op, en daardoor wordt men dan weer geprikkeld tot nieuwe getuigenis en tot geloof in de eigen uitzonderlijke positie van zuiverheid en belangrijkheid.”*

Tot zover de bijna woordelijk uit diverse handboeken ontwikkelingspsychologie overgenomen beschrijving van de Eriksoniaanse adolescentieperiode.⁵ Wat kan er vanuit dit standpunt over de Vlaamse Beweging uit de tijd van en na Van den Reeck gezegd worden?

Een periode van geïntensifieerde adolescentie

Vooreerst: de tijd na de Eerste Wereldoorlog, en misschien wel het hele Interbellum, is zeker een van die perioden uit de geschiedenis waarin ganse samenlevingen als het ware een identiteitscrisis doormaken. Er was niet alleen de traumatiserende ervaring van 'de Grote Oorlog', er waren ook de daaropvolgende revoluties, de invoering van het algemeen stemrecht, en bij velen, de indruk dat het zo niet verder

5. Het citaat komt uit H. CAMMAER, *Menselijke levensloop: genetische psychologie*, Leuven-Amersfoort, 1990, p.112 maar er werd ook veel geput uit J. DE WIT en G. VAN DER VEER, *Psychologie van de adolescentie*, Nijkerk, 1987, pp.191-209, L. VERHOFSTADT-DE NÈVE e.a., *Handboek ontwikkelingspsychologie. Grondslagen en theorieën*, Antwerpen, 1991, pp. 189-226 en IDEM, *Adolescentiepsychologie*, Leuven-Apeldoorn, 1991.

kon, dat er een grote ommekeer moest plaatsgrijpen en een nieuwe orde, een nieuwe gemeenschap diende gesticht. Erikson dacht zonder twijfel aan die tijd wanneer hij naar aanleiding van de gebeurtenissen van 1968, sprak van perioden van 'geïntensifieerde adolescentie', d.w.z. een kritieke fase die gekenmerkt wordt door de wederzijdse verheving van innerlijke (identiteits)conflicten en van maatschappelijke chaos.⁶ Geen wonder dus dat in de maatschappelijke discussie van toen thema's op het voorplan kwamen die meer dan andere van aard waren om jonge mensen aan te spreken, omdat ze er de uitvergroting van hun eigen, leeftijds-specifieke problematiek in herkenden. Vele van de enkele kenmerken die hierna als typerend voor de Vlaamse Beweging worden naar voren geschoven zijn dus ook bij de andere bewegingen uit die tijd terug te vinden. Ik denk alleen dat ze bij de Vlaamse Beweging sterker geprononceerd waren dan bij de andere opiniestromingen, en daarom ook langer hebben doorgewogen op de geschiedenis en de latere keuzes van die beweging. Dit blijkt mijns inziens onder meer uit de wijze waarop in de tussenoorlogse Vlaamse Beweging wordt omgegaan met taal, groep en offer.

Taal

Een eerste kenmerk waardoor de Vlaamse Beweging van aard was om nog meer dan het katholieke of socialistische gedachtengoed, jonge, meestal studerende, mensen met een verhevide identiteitsproblematiek aan te spreken, was haar strijd om de eigen taal. Taal is immers de *conditio sine qua non* voor samenleven, taal is permanent aanwezig, op ieder moment van elke dag. Een beweging die ijvert voor een specifiek taalgebruik is bestendig aanwezig in het bewustzijn van degene die deze beweging aanhangt en verschaft hem als het ware een archimedisch punt waarrond hij zijn identiteit kan opbouwen. Iedere taal ademt haar eigen stijl en kan als zodanig tot het kernpunt, het draagvlak van een levenshouding uitgroeien. IJveren voor het Nederlands was tijdens het Interbellum bovendien nog altijd de zaak van een combattieve minderheid en kon als zodanig makkelijk als distinctief dienst doen. Door zijn flamingantisme onderscheidde de jongere zich van 'de massa', van de meeste ouderen en verzette hij zich tegen de dominante cultuur. Wie ijvert voor een bepaald taalgebruik is daarmee iedere hele dag bezig. Het vraagt een 'totale' inzet, men geeft 'alles' voor Vlaanderen, en juist dat totalitaire moet in de ogen van veel adolescenten van toen aantrekkelijk geweest zijn. Er weze aangaande het taalgebruik nog opgemerkt dat de Vlaamse geschriften van toen in een in onze ogen merkwaardige toon gezet zijn. Prof. Marcel Janssens spreekt van "*emfatisch woordgebruik*", Maurice Gilliams noemt het "*larmoyante*

6. E. ERIKSON, *Levensgang (...)*, p. 179.

broederlyriek".⁷ Ook in vele politieke geschriften wordt een erg pathetisch, gevoelsgeladen Nederlands gehanteerd. Het gaat dikwijls om alles of niets, 'Hier ons bloed, wanneer ons recht'; er wordt veel geofferd, er vallen veel martelaren, er spreekt een sterk gevoel van verontwaardiging uit, van tekort gedaan te zijn en onrechtvaardig behandeld te worden, van gebroken beloften en verraad. Men krijgt ook de indruk dat er veel wantrouwen leefde, beschaamd vertrouwen eigenlijk, en opstandigheid ten opzichte van kerkelijke en wereldlijke overheid en tegen datgene waarvoor in de psychoanalyse de vader symbool staat. Politicologen hebben een naam voor dergelijk affectief geladen discours: ze spreken van een 'ideologische' stijl waarbij van 'de politiek' niet zozeer rationele oplossingen voor specifiek omliggende en echt politieke vragen verwacht worden, dan wel een antwoord op een existentiële problematiek waarbij de strijd om de eigen identiteit centraal staat.⁸ Nogmaals: ook bijvoorbeeld de francofone Belgisch-nationalisten waren niet bang van gezwollen zinnen, maar in een bepaald vlaamsgezind vertoog was een specifieke combinatie van hierboven opgesomde gevoelens aanwezig, die ervoor zorgde dat het nog beter dan de andere opinies door de jeugd als de verwoording van haar persoonlijke, deels onbewuste gevoelens kon gelezen worden. De eigen leeftijdsspecifieke problemen krijgen er hun sociale weerspiegeling, 'mijn' probleem wordt 'ons', ja 'het' probleem, en gedeelde last is nu eenmaal lichter om dragen.

Groep

Een tweede element dat naar ik vermoed sterker aanwezig was binnen de maximalistische Vlaamse Beweging dan bij andere en waarvan mag gezegd worden dat het vooral aan de verlangens van jonge mensen tegemoet kwam, is het belang dat gehecht werd aan de groep, hetzij de plaatselijke vriendenkring of het uitvergroete 'volk'. "*Gemeenschap*", zo schrijft Van Isacker, "*werd de wekroep voor de generatie van de idealisten*", en die "*gemeenschapsgedachte*" zou geboren zijn, ik citeer: "*uit de haat voor de oorlog en de bereidheid om de mensen als broeders te beschouwen en ze te bevrijden uit onwetendheid en onrecht*".⁹ Andermaal: de Vlaamse Beweging had zeker niet het monopolie op dergelijke verheven ideeën tijdens het Interbellum, maar ik denk dat sommige van de door haar opgezette activiteiten meer dan

7. K. VAN ISACKER, *Mijn land (...)*, p. 87; M. JANSSENS, "Het geval Herman Van den Reeck in de Vlaamse expressionistische poëzie" in *Hulde-album Prof. Dr. J. F. Vanderbeyden*, s.l., 1970, o.m. p. 161 (met dank aan Guy Leemans, die me het artikel bezorgde).

8. Zo bv. G.A. ALMOND en G. BINGHAM POWELL, *Politieke systemen. Een vergelijkende studie*, Alphen aan de Rijn, 1972, pp. 83-84: "Stijlen van belangenuiting".

9. K. VAN ISACKER, *Mijn land (...)*, p. 86.

deze van de andere families, gelegenheid boden om dat gemeenschapsidee te 'belevén', en de groep als de veilige haven vol gelijkgezinden binnen de vijandige wereldzee te ervaren.

Neem het fenomeen van de samenzang: de socialisten hebben weliswaar hun koorverenigingen en de katholieken hun, in die tijd hoofdzakelijk Latijnse, 'gezongen missen', maar geen van die bewegingen zal speciale 'zangbijeekomsten' beleggen voor al zijn leden – en dat doen de 'flaminganten' wel, zoals ze trouwens ook graag zingen op marsen, bedevaarten en optochten allerhande.¹⁰ Vandaag treft men de samenzang buiten de Vlaamsgezinde milieus vooral terug in de voetbalstadia, en iedereen die ooit een internationale wedstrijd heeft meegemaakt waarbij de eigen ploeg betrokken was, zal weten wat ik bedoel als ik stel dat samenzang meer dan elke andere gemeenschappelijke uitdrukkingsvorm een groepsgevoelen creëert, waardoor ieder persoonlijk identiteitsprobleem voor een tijd naar de achtergrond wordt gedrongen. Innerlijke spanning en onzekerheid verdwijnen door op te gaan in de groep; de gedroomde gemeenschap wordt als het ware geanticipeerd – wat ooit zal komen is nu al even –, of moeten we met sommige analytici zeggen – wat ooit is geweest, is even terug? Men keert gelouterd en gesterkt in het eigen onzekere gelijk terug van dergelijke vieringen, opgelucht ook even ontlast te zijn van de opgave zelf en alleen het antwoord te moeten vinden op tal van prangende vragen.

Massaspektakel en ook het uniform beantwoordden blijkbaar aan een belangrijke behoefte bij de mensen van die tijd. Het uniform – in al zijn gradaties: van de studentenpet tot de Verdinasolaars – kan de drager ervan het gevoel geven een 'ander mens' te zijn, verlost van het eigen ik en met een in de ogen van de anderen duidelijke rol. Men meet zich letterlijk een bepaalde identiteit aan, 'men' meent te weten waarvoor 'men' staat. Wie onzeker is omtrent de eigen plaats en het zelfbeeld kan in het uniform het corset vinden, of het harnas, dat tegelijk de eigen verscheurdheid samenhoudt en tegen de onzeker makende blik van de ander beschermt. En natuurlijk: men geeft zijn groepsaanhorigheid gestalte, men 'is' lid van de groep van de beteren en laat de eigen identiteit in hoge mate met die rol samenvallen.

Samenzang, massamanifestatie, uniform, maar ook nog andere uitdrukkingsvormen van gemeenschapsgevoel zoals de eerbied voor de vlag en de ontwikkeling van een eigen lichaamstaal: het wordt allemaal door een bepaalde Vlaamse Beweging geboden en het maakt begrijpelijk dat veel jonge of jonggebleven mensen in die beweging militeerden en er van de weeromstuit de agenda mee bepaalden.

10. Cf. H. WILLAERT en J. DEWILDE, *"Het lied in ziel en mond". 150 Jaar muziekleven en Vlaamse Beweging*, Tiel 1987.

Offer

Een laatste gegeven waarop ik de aandacht zou willen vestigen is zeker niet eigen aan de Vlaamse Beweging; men kan zich alleen de vraag stellen of het element er verhoudingsgewijze niet langer en prominenter aanwezig was dan bij andere politieke bewegingen. Het gaat om de offer-ideologie, een mobilisatie-instrument dat vooral wordt aangewend door bewegingen of instellingen die hun leden behalve een verhoogd eigenwaardegevoel, weinig of geen concreet voordeel te bieden hebben. Het leger, en natuurlijk vooral de Katholieke Kerk, hebben heel lang de zelfimmolatie als een na te streven levensdoel voorgesteld. Vooral tijdens het Interbellum zijn Kerk en Staat merkwaardigerwijze unisono door hun verheerlijking van zowel de gevallen aan het front als de martelaren in missieland. Hun boodschap heeft, helemaal niet toevallig, vooral bij jonge mensen weerklank gevonden en was trouwens ook nadrukkelijk tot hen gericht. Immers, het waren zij die in de kazernes en noviciaten hun intrek moesten nemen en dermate geïndoctrineerd moesten worden dat ze een nabije en gewisse dood voor lief namen.¹¹ Meer nog: ze moesten het martelaarschap c.q. het heldendom als een grote eer beschouwen.

Indien het nut van de offerideologie voor op rekrutering (en niet: voortplanting) aangewezen instellingen zoals de Katholieke Kerk en het leger nog te begrijpen valt, dan vraagt men zich af wat de jonge mensen bezielde die deze oproep beantwoordden. Ook hier, denk ik, kan de Eriksoniaanse adolescentenpsychologie gecombineerd met aandacht voor de historische context een begin van verklaring brengen. Het offer kan immers gelezen worden als één van de mogelijke oplossingen voor de identiteitscrisis, en wel een zeer bevrijdende. Levensstaat- of beroepskeuzen, eenmaal definitief, markeren sowieso al de aanvang van het einde van de adolescentieproblematiek, gezien de jongvolwassene zich juist door die keuze een identiteit begint op te bouwen. Het voor sommige persoonlijkheidsstructuren en in bepaalde perioden bijzonder aantrekkelijke van de ‘offer-oplossing’ is dat men iemand wordt door (zichzelf) niet meer te zijn. Of, anders uitgedrukt: de totale overgave aan de beweging of instelling ontslaat het individu van iedere verdere persoonlijke verantwoordelijkheid. Vermits men alles voor de zaak heeft opgegeven kan men voor niets meer aansprakelijk worden gesteld. Men wordt een bijzonder waardevol iemand in de ogen van de anderen (een held, een marte-

11. Cf. de toch merkwaardige passage bij K. VAN ISACKER, *Mijn land (...)*, p. 92: “Uit deze jeugd kwamen de paar duizend Vlamingen, Walen en Brusselaars die tijdens de Spaanse burgeroorlog vochten met de Internationale Brigades en de twintigduizend Oostfrontstrijders waarvan de helft zijn leven gaf voor een bijna tegengesteld ideaal. Uit dezelfde geest [mijn onderlijning, J.A.] van wereldveroverend enthousiasme en offerzin groeiden de duizenden priester-, klooster- en missieroepingen op de katholieke colleges”.

laar,...) juist door te verdwijnen, en die stap wordt makkelijker gezet indien datgene waarvan men afstand neemt als waardeloos wordt aanzien. Dergelijke opvatting waarbij afstand wordt gedaan van zowel de ontplooiing van een eigen identiteit als van een zelfgestuurd ingaan op de wereld wortelt meestal in de persoonlijke biografie maar kan door historische omstandigheden in de hand worden gewerkt. Staan we hier even stil bij die historische context. De devalorisatie van de wereld en haar bekoringen en dus de afwijzing ervan is een aloud thema binnen de katholieke pastoraal dat bij de gelovigen des te beter aanslaat naarmate hun concrete leefomstandigheden de plausibiliteit van de ‘tranendal-these’ ondersteunen. Ik denk dat de concrete leefomstandigheden en vooral de toekomstperspectieven van de tussenoorlogse adolescent niet rooskleurig waren, en eigenlijk versomberden naarmate de Tweede Wereldoorlog naderde. Een concrete indicator hiervoor is dat het toenemend aantal humaniorastudenten (stijgend verwachtingspatroon) en het quasi constant blijvende aantal universiteitsstudenten (geen reële uitvoeringsmogelijkheden), gepaard ging met massale werkloosheid en politieke instabiliteit. Het was geen veelbelovende wereld: de “*vlucht in de wereld van de mooiste illusies*” (Victor Leemans¹²) wenkte, maar ook de sociaal geaccepteerde totale afwijzing – het offer – kon in overweging genomen worden. Het definitieve, alles-of-niets-karakter van die laatste optie verhoogde de aantrekkingskracht ervan bij de jeugd, die dan ook in nooit geziene getale zoniet naar de kazerne, dan toch naar de seminaries en noviciaten trok ... en dikwijls tegelijk militant Vlaamsgezind werd.

Waarom gingen beide zo vaak samen? Ik denk dat er veel parallellen te trekken zijn tussen de kerkelijke boodschap van afwijzing van decadentie, profiteurschap en haar pleidooi voor ‘hooger leven’, zuiverheid, offensief en offering enerzijds en datgene wat bijvoorbeeld de ‘geestelijke leider van de Vlaamse Beweging’ en generatiegenoot van Van den Reeck, Ernest Van der Hallen aan de Vlaamse jeugd te melden had, of wat over de gebroeders Van Raemdonck, over Van den Reeck zelf en andere martelaren is geschreven, anderzijds. Bij beide treft het radicalisme en de nooit aflatende oproep tot offerbereidheid: AVV, VVK, en beide bespelen snaren die vooral bij de jeugd en jong gebleven volwassenen gevoelig liggen.

Ik denk, het is niet veel meer dan een intuïtie, dat mensen die volwassen worden in een tijd waarin dermate ‘totale’ keuzen in de persoonlijke levenssfeer als aanvaardbare, ja zelfs toe te juichen oplossingen voor existentiële problemen voorgesteld worden, ook vatbaarder zijn voor ‘totale’ oplossingen op het maatschappelijke en politieke vlak. Misschien zitten we hier wel op een spoor dat de toch intrigerende conniventie tussen een bepaald soort katholicisme en een bepaald soort flamingantisme zou helpen verklaren. De afwijzende houding van

12. Geciteerd bij K. VAN ISACKER, *Mijn land (...)*, p. 85.

de Kerk ten opzichte van andersdenkenden, zelfs tegenover ‘neutralen’, was erg radicaal; in de zogenaamde roepingsretraites waarmee de laatstejaars in de colleges bedacht werden werd gepleit voor ‘radicale’ keuzes. Jonge martelaren werden als identificatiemodel voorgehouden; het communisme was een absoluut kwaad ... Is er geen analogie tussen die manier om met problemen om te gaan en deze van degenen die Van Isacker omschrijft als “*eensporige, van de realiteit vervreemde dweepers die ‘geïdealiseerde leiders’ achterna liepen en zo hun ondergang bewerkten?*”¹³ Het wordt tijd een antwoord te formuleren op de initiële vraagstelling.

Besluit

Er zijn, denk ik, binnen de geschiedenis van de tussenoorlogse Vlaamse Beweging voldoende elementen aanwezig om verder onderzoek te rechtvaardigen naar de invloed die de psychische component, de persoonlijkheidsstructuur van bepaalde leiders en militanten, op het verloop der gebeurtenissen heeft gehad. Mijns inziens kan een benadering die de radicale, maximalistische vleugel van de Vlaamse Beweging uit het Interbellum als een door al dan niet eeuwige adolescenten samengestelde of minstens beheerste opiniestroming beschouwt, de tot nu toe hoofdzakelijk louter historische, historisch-sociologische of historisch-politologische verklaringen in belangrijke mate aanvullen. Met name vooral die keuzen en beslissingen, die programmaverklaringen en oproepen die niet alleen achteraf, maar ook reeds door andersdenkende tijdgenoten als irrationeel, niet-realistisch aangegeven worden, kunnen vanuit een historisch-psychologische invalshoek begrijpelijk gemaakt worden. Dit brengt ons bij de vraag van Bruno De Wever, of het Vlaams-nationalisme van kort na de Eerste Wereldoorlog reeds potentieel autoritair en antidemocratisch was. Ik denk dat zeker voor wat de maximalistische fractie aangaat, dit zeker het geval was, en zelfs: dat het radicaal-flamingantisme meer dan andere politieke families voor die denkrichting vatbaar was omdat ze een programma voorstond dat, meer dan dat van andere partijen, als de oplossing voor een adolescentiële identiteitsproblematiek kon gelezen worden. Als gevolg hiervan bestond een deel van haar publiek uit mensen die hun identiteit volledig probeerden te laten samenvallen met hun Vlaming-zijn. Ze waren de vurigste militanten en wisten tot leidinggevende posities door te dringen. Hun vermenging van een persoonlijk-existentiële met een politieke problematiek bracht hen tot beslissingen die misschien wel aan de behoeften van hun eigen psychische huishouding tegemoet kwamen, maar politiek gezien onverstandig waren. Dat mensen met dergelijke persoonlijkheidsstructuur de leiding van een beweging in handen kunnen krijgen heeft te maken met tijdsomstandigheden en

13. K. VAN ISACKER, *Mijn land (...)*, p. 85.

de interne structuur van de beweging zelf. Met tijdsomstandigheden: er is van uitgegaan dat in de tussenoorlogse periode bij wijze van spreken de hele samenleving een identiteitscrisis doormaakte, vele tijdgenoten een geïntensifieerde en langdurige adolescentiecrisis beleefden en dus ontvankelijk waren voor de boodschap van figuren die een mogelijke oplossing van die crisis incarneerden. Maar het had ook te maken met de interne organisatie van de beweging zelf. Bourdieu zegt ergens dat een van de interessante bijdragen van een historische psychologie erin kan bestaan, dat ze ons inlicht over de wijzen waarop het individu gebruik maakt van bewegingen en instellingen om zijn eigen verlangens in te lossen, en omgekeerd, hoe bewegingen en instellingen gebruik maken van de verlangens van individuen om hun eigen doelstellingen te realiseren.¹⁴ Het geval van het tussenoorlogse maximalistische Vlaams-nationalisme illustreert hoe individuen een beweging dienstbaar kunnen maken aan hun onbewuste verlangens. Dat kon ondermeer omdat in 1918 eigenlijk geen partijstructuur of -traditie bestond die aan die persoonlijke bestrevingen paal en perk zou stellen. Het grote gezag van de klerikale stem binnen de Vlaamsgezinde opinie wijst ook in de richting van de afwezigheid van een zelfstandige partij-elite. Het was dus mede de structurele, organisatorische zwakte en de verdeeldheid van het Vlaamse kamp, het feit ook dat het nooit aan de macht had deelgenomen en dus voor 'realistische' politici geen voordehandliggende partijkeuze vormde, die ervoor zorgden dat de weg openlag voor 'idealisten' van alle slag, en die de 'greep naar de macht' van antidemocraten mogelijk maakten.

De toetsing van die veronderstellingen vergt een meer positieve benadering van de gegevens. Taal- en tekstanalyse en militantenprosopografie lijken me mogelijke, maar moeilijke en arbeidsintensieve wegen om na te gaan in hoeverre de adolescentie-these in het geval van het tussenoorlogse maximalistische Vlaams-nationalisme hout snijdt. Dat die toetsing bovendien vergelijkend zou moeten zijn, en er dus parallel onderzoek naar bijvoorbeeld de socialistische en de katholieke pers en partij zou moeten gebeuren, maakt de zaak niet eenvoudiger. Het is echter maar op die manier dat we zullen kunnen uitmaken of de Vlaamse Beweging meer dan andere opiniestromingen uit die tijd van aard was jonge of jonggebleven mensen aan te trekken, en dat dit op zich neutrale gegeven in de specifieke tussenoorlogse Vlaamse context, tot de ontwikkelingen heeft geleid die we allen kennen.

PROF. DR. JAN ART
VAKGROEP NIEUWSTE GESCHIEDENIS RUG,
BLANDIJNBERG 2, B-9000 GENT

14. Cf. het citaat bij de aanvang van dit artikel.

Maurits Coppieters voert aan dat er van de kerkelijke hiërarchie en de theologen in 1920 geen enkele reactie kwam op de grote geestelijke stromingen. Volgens hem had de toenmalige Mechelse bisschoppensynode van 1920 enkel oog voor de Kerk op zich en de gehoorzaamheid van de seminaristen, maar niet voor de verhouding Kerk–avant-garde. Louis Van Geyt attendeert op het bestaan van convergenties tussen de denkwerelden van adolescenten binnen de Vlaamse Beweging, avant-gardisten en de romantici binnen de communistische beweging. De romantische stroming binnen het communisme kende volgens Van Geyt antecedenten in de anarchisme, het Blancquisme, het utopisch socialisme enz. Haar aandeel in een beweging zou proportioneel groter zijn geweest, naarmate deze beweging minder in de samenleving was ingeplant. Naast deze romantische, bestond er ook – hoewel in mindere mate in Vlaanderen – een grotendeels rationele stroming, die onder meer werd vertegenwoordigd door Jacquemotte. Tijdens de jaren twintig was de romantische stroming relatief sterk ingebed. Ze was niet afkerig van instrumenteel geweld, wat volgens de intuïtieve inschatting van Van Geyt productief zou zijn ingeval van massa-deelname en contra-productief ingeval het steunt op minoritaire stromingen en isolement en nederlaag in de hand zou werken. Een aantal jongeren voegde zich in deze stroming in. De invloed van romantische ideeën op jongeren zijn in sommige perioden progressief, in andere reactionair, aldus Van Geyt. Hij stipt aan dat sommigen hierbij van kamp wissel(d)en. Hun grootste aantrekkingskracht zouden de romantische ideeën hebben bij gemis aan een geloofwaardig, haalbaar maatschappelijk alternatief.